

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Постановка проблеми. Сучасність у добу інформаційного суспільства означене пошуком та впровадженням у навчальний процес засобів і методик, які допоможуть майбутньому поколінню «відкривати» себе, освоювати нові цінності та утверджуватися як особистість. У системі освіти є необхідність підготовки учнів, які вміють самостійно розв'язувати навчальні проблеми, приймати нешаблонні рішення, здійснювати освіту впродовж життя, що вимагає удосконалення традиційних методик роботи з учнями, а також пошуку та розробки нових альтернативних технологій, більш ефективних, оптимальних та результативних, ніж існували в минулому.

Одним із таких методів, що суттєво збагачує навчальний процес є метод проектів, використання якого змінює традиційний підхід до навчання, оскільки він спрямований на розвиток пізнавальних здібностей сучасної молоді, формування вмінь самостійно знаходити шляхи розв'язання певних завдань через різноманітні форми діяльності. Тому питання про роль та місце методу проектних технологій на уроках української мови та літератури є актуальним.

Аналіз попередніх досліджень. Організація та здійснення навчання за методом проектів розглядалися у працях вітчизняних та зарубіжних учених: Д. Дьюї, У. Кілпатрика, С. Шацького та ін. У наш час використання проектної діяльності розглядається в працях: Р. Гуревича, О. Коберника, Є. Полат, Г. Селевка та ін.

У своїх працях науковці зазначають, що використання проектних технологій знання засвоюються набагато краще, адже інтерактивні методики розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук її вирішення.

Мета роботи: обґрунтувати необхідність використання проектних технологій на уроках української мови та літератури.

Виклад основного матеріалу. Метод проектів пройшов стадію еволюційних змін. Народившись з ідеї вільного виховання, нині він стає інтегрованим компонентом розробленої та структурованої системи освіти. За визначенням С. Сисоевої, метод проектів є однією з педагогічних технологій, «яка відображає реалізацію особистісно орієнтованого підходу в освіті і сприяє формуванню уміння адаптуватися до швидкозмінних умов життя людини постіндустріального суспільства» [4, с. 26]. В «Українському педагогічному словнику» подано визначення, згідно з яким метод проектів є організацією навчання, «за якою учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань-проектів» [1, с. 205].

За визначенням Є. Полат, метод проектів — спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологію), яка повинна завершитися реальним наочним практичним результатом, котрий оформлений тим чи іншим чином [6, с. 66].

Головна ідея проектного методу полягає в тому, що учень із захопленням виконує роботу, яку обирає самостійно; його діяльність може не обмежуватись тільки навчальним предметом; а має практичне застосування та практичний результат. Застосування проектної технології допомагає вирішити проблему мотивації, створити позитивний настрій для вивчення української мови та літератури та умови для розкриття потенційних можливостей кожного учня.

Цей метод спрямовано на формування інтелектуальних спеціальних та загальнокультурних знань, умінь учнів; розвиток логічного мислення, навичок самостійно планування, самоосвіти, комунікабельності; стимулювати рішучість, ініціативність, навички співробітництва; використовувати якнайповнішу інформацію.

Продуктивна діяльність у проекті дає можливість учням доторкнутися до реального дорослого життя. На думку Н. Абашиної, це і є «кульмінацією будь-якого проекту, логічним

завершенням якого є презентація та об'єктивна оцінка проведеної роботи та досягнутих результатів» [2, с. 21]. Презентація та захист проєктів перед незалежною аудиторією, що не брала участі в акціях, є важливим, відповідальним та хвилюючим етапом, адже постає необхідність оцінювання проєкту її учасниками та співставлення оцінки з думкою спостерігачів. До того ж, здійснення ефективної презентації залежить від рівня сформованості дизайнерських, ораторських та акторських навичок. Підведення підсумків проєкту та всього процесу його реалізації є невід'ємним виховним та навчальним етапом, під час якого дуже важливо належним чином акцентувати успіхи та недоліки проведеного дослідження. Необхідно заохотити учнів до продовження участі в проєктах різного типу, а також до вдосконалення особистісних характеристик та елементів роботи в команді. Дуже важливим є надання можливості учням оцінити себе та один одного, що потребує поважного ставлення, уміння слухати й прислуховуватися, критикувати та сприймати позитивну й негативну критику від учнів і вчителів.

Робота над проєктом — практика особистісно зорієнтованого навчання в процесі конкретної праці учня на основі його вільного вибору, з урахуванням його інтересів. У свідомості школяра це має такий вигляд: «Все, що я пізнаю, я знаю, для чого це мені треба і де я можу ці знання застосувати». Для педагога — це прагнення знайти розумний баланс між академічними і прагматичними знаннями, уміннями та навичками [2, с. 4].

Готуючись до уроку української літератури за методом проєктів, учитель має чітко усвідомлювати, який зміст проєкту він запропонує створити учням. Проєкт має виходити за межі навчального предмета, має поєднувати його з іншими науками (філософією, етикою, естетикою, правознавством, економікою, соціологією, етнологією, культурологією тощо), мистецтвом, спиратися на загальнолюдські цінності, тобто бути міжпредметним, надпредметним. Учитель добирає орієнтовну назву проєкту. Адже метод проєктів, маючи певну структуру, є особистісно зорієнтованою технологією [3, с. 22].

У процесі виконання проєкту чинне місце посідає презентація й захист проєктів. Дидакти й учителі здебільшого пов'язують презентацію та захист проєктів із заходами в межах позакласної роботи з предмету, а також з нестандартними уроками на зразок: урок-диспут; урок-драматизація; урок-екскурсія; урок-творчий звіт; урок-ділова гра; урок-прес-конференція; урок-конкурс; урок-змагання; урок-узагальнення; урок творчості; урок-аукціон; урок-фантазія; урок-залік; урок-пошук істини; урок «парадоксів»; урок-концерт; урок-діалог; урок-конференція; урок-рольова гра; урок-семінар; урок-«Поле чудес»; інтегрований урок; урок-вікторина «Що? Де? Коли?» [5, с. 4].

Використання ІКТ у навчально-виховному процесі в рамках реалізації програми «Intel® навчання для майбутнього» передбачає виконання учнями проєктів за допомогою дослідницької роботи, скерованої вчителем. Постановка проблемного питання, так званого ключового питання, торкається сутності навчального предмета, пов'язує його з іншими дисциплінами, з життям та з реальною дійсністю. Отже, визначившись із назвою проєкту, учні разом з учителем формулюють мету діяльності, ключове питання. Не забезпечуючи прямого шляху вирішення проблеми, ключове питання через свою глобальність, абстрактність може видатись учням недоступним. Виникає потреба в більш конкретних питаннях, які називають тематичними. Тематичні питання вказують шлях розкриття ключового питання. Вони не мають однозначно «правильних», очевидно істинних відповідей [2, с. 101]. Тематичні питання покликані активізувати учнів, вони часто бувають важкими для розуміння, суперечливими, заохочуючи таким чином школярів до роздумів, досліджень, пошуку, дискусії. Вони відкриті, враховують різні інтереси учнів, дозволяють їх самобутній творчий підхід. Разом з цим тематичні питання — шлях, перспектива вирішення ключового питання. Саме тому ретельна, детальна розробка тематичних питань — складний, базовий етап підготовки вчителя до уроку, запорука активності й цікавості роботи. Учитель пропонує проблемне питання. Шляхом евристичної бесіди з'ясовується його значимість для учнів, зв'язок з сучасним життям. Школярі за допомогою вчителя формулюють назву проєкту, його мету. Учитель ставить ключове питання, формулює тематичні питання, вказує

шляхи реалізації проекту. Опис проекту повинен складатися з назви, вказівки на літературний твір, його автора, мети, очікуваних результатів роботи, ключового питання, тематичних питань, методичних рекомендацій, рекомендованої форми захисту, операційних карт з розробки тематичних питань. Назва проекту містить у собі провідну тему подальшої роботи (про що йтиметься мова) або головну думку міркувань (ідейний зміст проекту).

Для прикладу розглянемо науково-дослідний проект «Intel® навчання для майбутнього» «Вічна таїна Карпат» з української літератури. Аналіз повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» має життєтворче спрямування й формулюється як певне завдання щодо формування складових життєвої компетентності учнів. Навчальний проект «Вічна таїна Карпат» передбачає формування у школярів умінь поєднувати романтичну піднесеність і об'єктивну реальність; правильно враховувати й тверезо оцінювати об'єктивні умови, можливості, удосконалювати вміння аналізувати позасюжетні компоненти композиції епічного твору; розвиток критичного мислення та дослідницьких умінь.

Формулюючи очікувані результати роботи, учителям варто вказати на конкретні якості характеру, життєві компетенції особистості учнів, які мали б бути сформовані в процесі проектування й виявлялися школярами в реальному житті. Ключове питання це проблема, яка становить суть проекту. Тематичні питання — конкретизація ключового питання, шлях його розкриття. Методичні рекомендації стосуються особливостей роботи над конкретною навчальною темою з метою підготовки учнів до опрацювання проекту, а також порад щодо організації процесу проектування.

У процесі виконання науково-дослідницького проекту за програмою «Intel® навчання для майбутнього» «Вічна таїна Карпат» з української літератури учні досліджували:

Ключове питання: Чи може кохання бути вічним?

Тематичні питання:

1. Як вплинула історія українських «Ромео» та «Джульєтти» на розвиток української літератури?

2. Які світогляди поєднувалися у житті гуцулів?

4. Як любов допомагає долати труднощі?

Змістові запитання конкретизують тематичні та розкривають зміст дослідження, наприклад, для першого тематичного питання змістові питання сформулюємо таким чином:

– Які твори в світовій та українській літературах є схожими на повість М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» за своїм сюжетом та ідейно тематичним спрямуванням?

– Як побудована фабула трагедії В. Шекспіра «Ромео та Джульєтта»? Чи завжди буде цей твір актуальним? Чому?

– Чи перестав Іван любити Марічку навіть після її смерті?

– Як ви вважаєте, чи зустрілись закохані після смерті Івана? Пофантазуйте, де і як вони могли зустрітись?

– Робота над вказаним проектом дозволяє вивчати матеріал, який виходить за межі навчальної програми, використовувати інформацію як з традиційних джерел (книг, словників, енциклопедій), так і з мережі Інтернет.

Інтеграція методу проектів за програмою «Intel® навчання для майбутнього» та інформаційно-комунікаційних технологій спрямована для:

– одержання навичок використання Інтернету для пошуку та обробки інформації;

– використання комп'ютерних інформаційних технологій для підготовки інформації в електронному вигляді для здійснення передачі іншим учасникам проекту;

– отримання досвіду використання можливостей Інтернету для обміну думками та досвідом учасниками проекту, отримання консультацій у наукового керівника;

– одержання та накопичення досвіду здійснення досліджень, роботи з джерелами інформації;

– отримання досвіду роботи «в команді» (планування, розподіл функцій,

взаємодопомога та взаємоконтроль).

Для вирішення тематичних питань, учасники проекту «Вічна таїна Карпат» були об'єднані у групи, для яких визначається спільна мета, терміни, відбувається розподіл ролей, при цьому мають бути враховані нахили, здібності, знання, уміння та навички, психологічні особливості учасників проекту.

Так, учасниками групи «Історики» була підготовлена презентація «Паралельний світ», у якій учасники групи (рис.1).

Рис. 1. Фрагмент презентації «Паралельний світ»

Необхідною умовою успішної роботи над проектом є наявність двохстороннього зв'язку між учасниками проекту та його координатором, при цьому обов'язковим має бути стимулювання роботи.

Координатору проекту необхідно проводити інформування кожного учасника проекту про перебіг виконання робіт, розсилати всім учасникам результати та підсумки спільної роботи.

Важливим етапом у проектній діяльності є оцінки роботи учнів. У процесі виконання проекту «Вічна таїна Карпат», ми керувалися наступними критеріями, для оцінки робіт учнів:

- оцінка учасниками соціальної значимості одержаних результатів;
- достатність та зручність матеріалу в процесі його представлення, наявність або відсутність помилкової думки;
- потреба у подоланні звичних шаблонів відтворення та осмислення матеріалу;
- потреба у використанні та позитивному перетворенні власного досвіду, творчої діяльності.

Виконуючи літературний проект, учні під час вивчення повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» під керівництвом учителя мають здійснити якомога більш детальний, ґрунтовний його аналіз. Учителі-практики використовують різні схеми аналізу літературних творів. Головне, щоб у результаті аналізу було визначено ідейно-емоційні оцінки, що є необхідною умовою подальшої діяльності учнів з проектування, адже без детального розгляду ідейно-емоційних оцінок неможливо пов'язати літературний твір з життям, а це робить неможливим створення учнями проектів, бо не спрацьовує фактор мотивації, особистісної орієнтації.

Висновок. Метод проектів вважається одним із перспективних видів навчання, тому що він створює умови для творчої самореалізації учнів, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей. Учні набувають досвіду вирішення життєвих проблем з огляду на майбутнє самостійне життя, які проектують у навчанні.

Використання методу проектів на уроках української літератури дозволяє учителям стимулювати інтерес учнів до певних проблем, що передбачають ґрунтовне засвоєння знань, та через проектну діяльність, яка передбачає розв'язання однієї або цілої низки проблем, показати практичне застосування надбаних знань. Від теорії до практики, гармонійно поєднуючи теоретичні знання з прагматичними, дотримуючи відповідний їх баланс на кожному етапі навчання.

Література:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. — К.: Либідь, 1997. — 376 с.
2. Нишета В. А. Технологія життєтворчих проектів на уроках української мови та літератури: навчальне видання / В. А. Нишета. — Х.: Вид. група «Основа», 2009. — 153 с.
3. Подранецька Н. Проектна технологія на уроках української літератури: типологія навчальних проектів / Н. Подранецька // Українська література в загальноосвітній школі. — 2007. — №3. — С. 21-24.
4. Сисоєва С. Особистісно зорієнтовані технології: метод проектів / С. Сисоєва // Підручник для директора. — 2005. — № 9-10. — с. 25-31
5. Столяренко Г. Чи можна застосовувати проектні технології на уроках літератури? / Г. Столяренко, О. Дем'яненко // Українська мова та література. — 2005. — № 45. — с. 3-5.
6. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; Под ред. Е.С. Полат. — М.: Издательский центр «Академия», 2000. — 272 с.

У статті розглянуто особливості використання методу проектів за програмою «Intel® навчання для майбутнього» на уроках української літератури у процесі вивчення та аналізу художнього твору.

Ключові слова: метод проектів, науково-дослідний проект, ключове питання, тематичні та змістові запитання, інформаційно-комунікаційні технології.

In the article the features using the method of projects under the «Intel® Teach to the Future» in Ukrainian literature lessons in the study and analysis of art.

Keywords: method of projects, research project, the key question, theme and content questions, information and communication technologies.

В статье рассмотрены особенности использования метода проектов по программе «Intel® Обучение для будущего» на уроках украинской литературы в процессе изучения и анализа художественного произведения.

Ключевые слова: метод проектов, научно-исследовательский проект, ключевой вопрос, тематические и репродуктивные вопросы, информационно-коммуникационные технологии.